

Aya Androniko'nun İslami Balbalları: Kıbrıs Yeşilköy'de Bulunan Bazı Mezar Taşları Üzerine Toplum-Dilbilimlik Düşünceler

The Islamic Balbals of Ayyios Andronikos: Sociolinguistic Notes on Some Tombstones Found in Yeşilköy / Cyprus

Gökçe Yükselen Peler¹

¹Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyat Bölümü, Kayseri, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Gökçe Yükselen Peler,
Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyat Bölümü, Kayseri, Türkiye
E-mail: gokcepeler@erciyes.edu.tr

Geliş tarihi / Date of receipt: 12.19.2017

Kabul tarihi/Date of acceptance: 17.10.2017

Atıf/Citation:

Peler, Gökçe Yükselen. "Aya Androniko'nun İslami Balbalları: Kıbrıs Yeşilköy'de Bulunan Bazı Mezar Taşları Üzerine Toplum-Dilbilimlik Düşünceler." *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 57, Sayı: 57, 2017, s. 179-196. 10.26561/iutded.369161

ÖZ

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuzeydoğu bölgesindeki Karpaz Yarımadası'nda yer alan Yeşilköy'ün Türk nüfusu, 1950'li yılların sonlarında, Rumca konuşmaları sebebiyle, C. F. Beckingham tarafından, ihtida eden Kıbrıslıların ahfadı olarak nitelendirilmiştir. Ancak, köyün Müslüman mezarlığında bulunan mezar taşları tam ters yöne işaret etmektedir. Bilhassa Avrasya coğrafyasındaki balbalları andıran büst benzeri mezar taşları oldukça ilgi çekicidir. Benzer mezar taşları Balalan köyünde ve Poli kasabasının Hristiyan mezarlığında da bulunmaktadır. Yeşilköy mezarlığındaki mezar taşları ile Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki mezarlıklarda bulunan mezar taşları karşılaştırıldığı zaman ortaya ilginç sonuçlar çıkmaktadır. Yeşilköy mezarlığındaki mezar taşları, Türkiye'deki mezarlıklarda bulunan mezar taşları ile çarpıcı benzerlikler göstermektedir. Bu geleneğin köye Osmanlı hâkimiyeti döneminde adaya yerleşen göçmenler tarafından getirildiği gayet açıktır. Dolayısıyla köydeki tarihî dil durumu, din değiştirme sonucunda değil, dil kaybı neticesinde ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeşilköy / Aya Androniko, mezar taşları, balballar, din değiştirme, dil kaybı

ABSTRACT

The Turkish population of the village of Yeşilköy / Ayyios Andronikos were claimed in late 1950's by C. F. Beckingham to be descendants of Cypriots, who converted to Islam, as they were Greek-speaking at the time. However, some tombstones present in the Muslim cemetery of the village points into the opposite direction. Particularly effigy-like tombstones resembling the balbals of Eurasia, which are also found in the Turkish village of Balalan / Platanissos and the Christian cemetery of Poli / Polis, are mind provoking. Comparison of the tombstones found in the village cemetery with those found in cemeteries located in various parts of modern-day Turkey produces some rather interesting results. The tombstones found in the village of Yeşilköy / Ayyios Andronikos display striking similarities with those found in cemeteries in Turkey. It is clear that this tradition was carried to the village by Turkish settlers, who settled to the island during the Ottoman period. Therefore the historical linguistic situation of the Turkish population of the village was a result of language loss rather than that of religious conversion.

Keywords: Yeşilköy / Ayyios Andronikos, tombstones, balbals, conversion, language loss

EXTENDED ABSTRACT

Ayios Andronikos is a village located in the Carpass Peninsula, which lays to the northeast of the island of Cyprus and the closest town to the village is Yialousa / Yeni Erenköy, located three miles to the northeast. The village was an ethnically and religiously mixed settlement until the incidents of 1974.

The Turkish population constituted slightly more than half of the population in the village with the percentage of 53% in the Ottoman census of 1831. However, the Turkish population displayed a steady decline after the British takeover of the island in 1878. In the census of 1891 they constituted 46% of the village population and 30% in the census of 1946. After the establishment of the Republic of Cyprus in 1960, the Turkish population of the village had recovered to some extent with the return of some of the Turks, who were displaced from the village during the communal clashes of 1958. The Turkish population suffered a second blow in the clashes of 1964. The Greek population of the village also suffered from the same circumstances, causing a migration to the United Kingdom. In fact the population as a whole of the village displayed a continuous decrease until 1974. The Greek Cypriots started fleeing to the south of the island after the operation of the Turkish army in 1974. However 560 Greeks remained in the village until the end of 1975, but the majority of the Greek villagers had left by the end of the following year. Nevertheless the Greeks were still represented in the village in 1980 with the population of ten individuals. The leaving Greek population was replaced by Turkish Cypriot families from the neighboring villages. Additionally settlers from Turkey, mainly from the provinces of Adana, Osmaniye, Ordu, Kars and Muş were settled to the village.

The British professor of Islamic Studies, C. F. Beckingham, who visited the village in 1954, had claimed that the Muslim population of the village together with that of the neighboring villages of Avtepe / Ayios Simeon and Kaleburnu / Galinoporni are descendants of Cypriots, who converted to Islam, rather than ethnic Turks, who settled to the island after the Ottoman conquest. The reason behind this claim is the fact that the Muslims of these three villages were Greek-speaking. Beckingham also put forth that the Muslims of the Greek-speaking villages were taught by Turkish teachers to be Turks and the Turkish language was taught to their children that is to say they were Turkified by the Turkish teachers. Indeed Turkish – Greek bilingualism or monolingualism in the Greek language was a common situation among the Turkish population of the island until the early 1950's, when Turkish teachers were sent to villages. The Turkish language gradually has rooted out the Greek language among the Turkish Cypriot society all over the island by means of education. Greek Cypriot history writing represented by historians like Kyrris and Papadapoulos claim that Greek-speaking Muslims of the island descended from Cypriots, who converted to Islam after the Ottoman conquest.

The Muslim cemetery of the village exposes some rather interesting data regarding the issue. The cemetery contains tombstones, which are in the shape of effigies (see

Figures 1–8). Erecting effigies, which are generally called balbals, had been a long-lived practice among the peoples of Eurasia, particularly Turkic peoples (see Figures 11–19). In fact the statues, which are named balbals in general, consist of two different phenomena; one being human-shaped statues and the other balbals. First of all, they differ in shape from each other. Balbals are sculpted roughly and are in an oval or a foursquare shape, whereas human-shaped statues resemble humans – hence the name. Human-shaped statues symbolize the deceased and are erected in order to eternalize the deceased. On the other hand balbals usually resemble enemies killed by the deceased and are erected in order to serve the deceased in the next world. Additionally human-shaped statues were respected as they were representing the ancestor cult.

It could be easily seen that there is a great resemblance between the tombstones erected in the village cemetery and the Eurasian balbals. Clearly the tombstones found in the village cannot be related to the balbals of Eurasia, which resembles a killed enemy of the deceased. However, the case with the human-shaped statues is rather a different story. An examination of cemetery sites found in Turkey could be enlightening on the question of the origin of effigy-like tombstones found in the village of Yeşilköy / Ayyios Andronikos. Even a quick scan of the literature dealing with cemetery sites in Turkey reveals that effigy-like tombstones are present all of over modern Turkey from the west of the country to the east. Çanakkale (see Figure 21), Denizli (see Figure 20), Tunceli (see Figure 22) and Kars (see Figure 23) are few of provinces, where similar tombstones are found in Turkey. Moreover, all of the mentioned literature chooses to name such tombstones as “balbals”.

The ethnographic specimens present in the cemetery of the village of Yeşilköy / Ayyios Andronikos, seem to disprove that of C. F. Beckingham, who states that the Muslims of the village were descendants of Cypriots, who converted to Islam rather than that of Turks, who were settled to the island after the Ottoman conquest. It is seen that the tombstones found in the village are very similar to the ones found in various corners of modern Turkey, and these tombstones particularly carry Turkic - Eurasian features. In other words it is very clear that the tradition of erecting such tombstones is a one carried to Cyprus by Anatolian settlers. Therefore the historical linguistic situation of the village, which led Professor Beckingham, to the conclusion that Greek-speaking Muslim villagers were descendants of Cypriots, who converted to Islam, seems to be more of a result of sociolinguistic processes, which was effective in the rest of the island throughout the 19th and 20th centuries.

GİRİŞ

Eski ismi Aya Androniko olan Yeşilköy, Kıbrıs adasının kuzeydoğusunda bulunan Karpaz Yarımadası'nda yer almaktadır. Köye en yakın yerleşim birimi yaklaşık 5 km kuzeydoğudaki Yenierenköy'dür (Harita 1'e bkz.). Köyün XI. yüzyılda, Bizans İmparatorluğu tarafından uygulanan geniş savunma hattı kapsamında kurulduğuna dair kayıtlar mevcuttur¹. Köy, 1974 Mutlu Barış Harekâtı'na kadar Türklerle Rumların birlikte yaşadığı karışık bir köy idi. Köyün eski Rumca adı, Kanakarya Manastırı'nın azizi Aziz Andronikos'a nispeten verilmiştir. 1959 yılında, Kıbrıs'taki yerleşim yerlerinin isimlerinin Türkçeleştirilmesi faaliyeti esnasında köye "Yeşilköy" adı verilmiştir². Köyde ana geçim kaynağı tarım olup köy bilhassa göleviz (mahalli söyleyişle "kolokas/gologaz") yetiştiriciliği ile meşhurdur.

Köy Nüfusunun Gelişim Tarihçesi

Günümüzde köye iskân edilen ilk Türk nüfusu ile ilgili herhangi bir kayıt mevcut olmaması sebebiyle iskân esansındaki sayıları veya köyün umumi nüfusu içerisindeki oranları hakkında bir şey söylemek mümkün değildir. Fakat 1831 yılında gerçekleştirilen Osmanlı nüfus sayımında, %53'lük bir oranla köy nüfusunun yarısından biraz fazlasını Türklerin oluşturduğu görülmektedir. Ancak adanın 1878 yılında İngilizlere devredilmesinden sonra, adanın genelinde olduğu gibi, köyün Türk nüfusunda aşamalı olarak istikrarlı bir düşüş olduğu görülmektedir. 1891 yılındaki nüfus sayımında, köy nüfusu içerisindeki Türklerin oranı %46'ya ve 1946 yılındaki sayımda %30'a düşmüştür. 1958 yılında ada genelinde cereyan eden toplumlar arası çatışmalar neticesinde, Türk nüfusun bir kısmı köyden göç etmek zorunda kalmış, 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra ise göçenlerin bir kısmı köye geri dönmüştür. Ancak 1964 hadiseleri köyün Türk nüfusuna bir kez daha darbe indirmiştir. Bu toplumlar arası olaylardan sadece köyün Türk nüfusu etkilenmemiş, Rum nüfus da zarar görmüş ve Birleşik Krallığa göç başlamıştır. 1974 yılına kadar genel köy nüfusunda bir düşüş meydana gelmiştir. 1974 Mutlu Barış Harekâtı sonrasında köyün Rumları adanın güneyine kaçmaya başlamışlar ancak 1975 yılının sonuna kadar köyde 560 Rum kalmıştır. Bu 560 Rum'un büyük çoğunluğu ertesi yılın sonuna kadar köyden ayrılmış olmakla birlikte, 1980 yılına kadar Rumlar 10 kişilik bir nüfusla köyde temsil edilmişlerdir. Köyden göç eden Rumların yerine, Balalan, Kaleburnu, Kuruova, Adaçay ve Mehmetçik köylerinden Türk aileler gelip yerleşmişlerdir. İlaveten başta Adana, Osmaniye, Ordu, Kars ve Muş illeri olmak üzere Türkiye'den yerleşimciler gelip köye yerleşmişlerdir³. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde 2011 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımına göre köy nüfusu 799 idi⁴. Resmî kayıtlara göre köyde yaşayan herkes

1 Costas P. Kyrris, *History of Cyprus*, Lampousa Publications, Lefkoşa 1996, s. 205.

2 Kıbrıs'taki yerleşim yerlerinin adlarının Türkçeleştirilmesi esnasında uygulanan yöntemler bakınız: Oğuz Yorgancıoğlu, "Kıbrıs'ta Türkçe Yer adları ve Veriliş Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma", *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, C. 2, Sayı: 3, 1996, s. 267-274.

3 Agios Andronikos, *Internal Displacement in Cyprus, Mapping the Consequences of Civil and Military Strife*. <http://www.prio-cyprus-displacement.net/default.asp?id=542>.

4 *KKTC Nüfus Sayımı*, KKTC Devlet Planlama Örgütü, Lefkoşa 2011, s. 33.

Türk'tür. Yani, köy resmî olarak tek dilli ve tek kültürlü hâle gelmiştir. Ancak köye 1974 sonrasında gelen Türkiyeli yerleşimcilerin geldikleri iller dikkate alındığı zaman, köyde Kürtçe konuşanların da bulunduğu düşünülebilir. Fakat Kürtçenin durumu, toplumluk işlevleri veya genç nüfusa aktarılıp aktarılmadığı hakkında herhangi bir kayıt bulunmadığı için bu konuda yorum yapmak mümkün görünmemektedir.

Köydeki Kıbrıslı Türk Nüfusun Etnik Kökeni ve Dil Durumu

1954 yılında Yeşilköy'ü ziyaret eden İngiliz İslam araştırmacısı C. F. Beckingham, bu köyle birlikte, Avtepe ve Kaleburnu adlı komşu köylerdeki Müslüman nüfusun fetih sonrasında Osmanlı Devleti tarafından adaya yerleştiren Türkler olmadığını, ihtida eden Kıbrıslıların torunları olduklarını ileri sürmüştür. Beckingham'ın bu iddiasının arkasındaki sebep, o tarihlerde her üç köydeki Müslümanların Rumca konuşuyor olmaları idi. Beckingham ayrıca, Türkiye'den gelen öğretmenlerin Rumca konuşan Müslüman köylülere Türk olduklarını, çocuklarına ise Türkçe öğrettiklerini ileri sürmüştür⁵. Bir başka deyişle, Türkiyeli öğretmenler tarafından Türkleştirilmişlerdir. Gerçekten de 1950'li yılların başlarında köylere Türk öğretmenler gönderilene kadar, Türkçe – Rumca iki dillilik veya Rumca tek dillilik ada Türklerinin genelinde yaygın bir olgu idi. Türkçe, bütün adada eğitim sayesinde, tedricen Rumcanın Kıbrıs Türk toplumu üzerindeki etkisini ortadan kaldırmıştır. Sonuç olarak, yaşlı kuşak ve orta yaşlı kuşak hâlâ iki dilli olmakla birlikte, adanın geriye kalan kısımlarında olduğu gibi Yeşilköy'de de Türkçe günlük iletişim dili olarak Rumcanın yerine geçmiştir. Bu durum, tarihçiler arasında ateşli bir tartışma konusu olmuştur. Adanın Rumca konuşan Müslümanlarının adanın fethi sonrasında ihtida eden Kıbrıslıların ahfadı oldukları iddiası, Kyrris⁶ ve Papadopoulos⁷ tarafından temsil edilen Kıbrıs Rum tarihçiliğinin ana tezlerinden birini teşkil etmiştir. Ancak Kıbrıs Türkleri tarafından Rumca konuşulmasının bölgelere göre iktisadi ve içtimai sebepleri bilimlik olarak yakın zamanda açıklanmıştır⁸.

Yeşilköy'ün Müslüman mezarlığı, bu konuyla ilgili olarak oldukça ilgi çekici veriler ortaya koymaktadır. Mezarlıkta büst şeklinde olan mezar taşları (1-8 nu.'lu resimlere bkz.) bulunmaktadır. Bu mezar taşlarının varlığından ilk kez bahseden Kıbrıslı Türk araştırmacı Tuncer Bağışkan⁹ olmuştur. Bağışkan benzer mezar taşlarının Balalan Köyü mezarlığında (9-10 nu.'lu resimlere bkz.) ve Poli Rum mezarlığında da bulunduğu bahseder. Balalan, Yeşilköy'ün beş km kadar güneybatısında olan bir diğer Türk köyüdür. Poli ise günümüzde

5 C. F. Beckingham, "The Turks of Cyprus", *The Journal of Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, C. 87, Sayı: 2, 1957, s. 170-171.

6 C. P. Kyrris, *Peaceful Co-existence in Cyprus under British Rule (1878-1959) and after Independence: An Outline*, Public Information Office, Lefkoşa 1977, s. 32.

7 Theodore Papadopoulos, *Social and Historical Data on Population. (Texts and Studies of the History of Cyprus I)*, Cyprus Research Centre, Lefkoşa 1965, s. 35.

8 Yükselen, Gökçe, Peler, Abdurrazak, *The Tense – Aspect – Mood / Modality System of Turkish spoken in Cyprus: Sociolinguistic Factors in the Formation of the Finite Verbal System of Turkish Dialects of Cyprus*, Scholar's Press, Saarbrücken 2013, s. 210-231.

9 Tuncer Bağışkan, *Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm*, KKTC Millî Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, s. 318-319.

Güney Kıbrıs'ta kalan Baf kazasının sınırları içerisinde yer almaktadır. Başıbakan ayrıca bu mezar taşlarının "Orhun Türkleri'nin balballarına benzediğini belirtir. Gerçekten mevzubahis mezar taşları ile Avrasya coğrafyasında yer alan balballar arasında büyük bir benzerlik mevcuttur.

Umumiyetle "balbal" denilen heykeller dikmek, Türkler başta olmak üzere, Avrasya halkları arasında uzun bir geçmişe sahip olan bir uygulamadır (11-19 nu.lu resimlere bkz). Umumi olarak balbal denilen heykeller, biri insan biçimli heykeller ve diğeri balballar olmak üzere, aslında birbirinden bağımsız iki ayrı olguyu içermektedir. Bu iki heykel türü her şeyden evvel şekil bakımından birbirlerinden farklıdır. Balballar kabaca yontulmuşurlar veya yumurta şeklinde ya da dörtgen biçimdedirler. İnsan biçimli heykeller ise adlarından da anlaşılacağı üzere insana benzerler. İnsan biçimli heykeller müteveffayı temsil ederler ve atalar kültünün bir gereği olarak ölüyü ebedileştirmek üzere dikilmişlerdir. Balballar ise umumiyetle müteveffa tarafından öldürülen düşmanları temsil ederler ve öteki dünyada ona hizmet etmek üzere dikilmişlerdir. Ayrıca insan biçimli heykellere, atalar kültünün bir parçası olmaları sebebiyle saygı gösterilirdi¹⁰.

Köy Mezarlığında Bulunan Mezar Taşlarının Taşdığı Etnik ve Dillik Manalar

Köy mezarlığındaki mezar taşları ile Avrasya coğrafyasında bulunan balballar arasında çok büyük benzerliklerin bulunduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bilhassa Resim 1'de gösterilen mezar taşı ile Resim 17'deki Kıpçak balbalı arasındaki yüz benzerliği oldukça çarpıcıdır. Aynı şekilde Resim 3'te gösterilen mezar taşı ile Kırgızistan'ın Tokmok şehrinde bulunan balbal (Resim 18) arasında da çok açık bir benzerlik bulunmaktadır. Şüphesiz köy mezarlığındaki mezar taşlarını müteveffanın öldürdüğü düşmanları temsil eden Avrasya balbalları ile ilişkilendirmek mümkün değildir. Ancak bu mezar taşlarının Avrasya veya Türk insan biçimli heykelleri ile ilişkili olduğu sonucuna da hemen varmak mümkün görünmemektedir. Zira mesele ile alakalı olarak üzerinde durulması gereken birtakım sorunlar mevcuttur. Bir sonuca varabilmek için şu sorulara cevap bulunması gerekmektedir:

- 1- İnsan biçimli mezar taşları dikmek bir Kıbrıs geleneği midir? Eğer öyle ise neden bu kadar az örneği bulunmaktadır? Bir diğer deyişle varlıkları neden sadece üç köy ile sınırlıdır?
- 2- Polı'deki Rum mezarlığında bulunan insan biçimli mezar taşlarının manası nedir?
- 3- Bu mezar taşlarına benzer örnekler Türkiye'de mevcut mudur?
- 4- Yeşilköy mezarlığında başka ipuçları var mı?

Hemen belirtmek gerekir ki insan biçimli mezar taşı örneklerinin sayısındaki azlık ve sınırlı bir alanda bulunmaları, bu uygulamayı bir Kıbrıs geleneği addetmeye engel teşkil etmektedir. Eğer bu uygulama bir Kıbrıs geleneği olsa idi adanın Rum nüfusu arasında çok daha yaygın olması beklenirdi. Oysa karşımıza tek örnek olarak çıkan Poli Ortodoks mezarlığı bir tarafa bırakılacak olursa bu uygulamanın Rum nüfus arasında hiç olmadığı

10 O. Belli, "Türklerde Taş Heykel ve Balballar", *Türkler*, C. 3 (Haz. H. C. Güzel vd.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 912-913.

görülmektedir. Yine de Başıkan tarafından kaydedilen Poli mezarlığındaki örnekler bir açıklamaya muhtaçtır. 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında Kıbrıs'ta gerçekleştirilen İngiliz nüfus sayımı verilerinde, adada Türkçe konuşan küçük bir Ortodoks Hristiyan topluluğun olduğu görülmektedir¹¹. Osmanlı Devleti'nin adadan çekilmesini müteakip, tanassurun Kıbrıslı Türkler arasında sık rastlanan bir olgu hâline geldiğini belirtmekte fayda var¹². Ancak sayım sonuçlarında görülen Türkçe konuşan Hristiyanların tanassur etmiş Kıbrıslı Türkler mi yoksa Latin devrinde adaya yerleştirilen Türköllerin ahfadı mı olduklarını tespit etmek mümkün değildir. Her iki durumda da Poli Rum mezarlığındaki örneklerin bu Türkçe konuşan Hristiyanlara ait olduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan, Kıbrıs Türk mezarlıklarındaki büst benzeri mezar taşlarının az bulunurluğunun da bir açıklamaya ihtiyacı vardır. Evvela, İngiliz devrinde şehirleşme ve Türklerin Osmanlı topraklarına göç etmeleri sebebiyle, mezarlıklar başta olmak üzere, maddi Kıbrıs Türk mirasının büyük bir kısmının ortadan kalkması veya kaldırılması sonucunda, adadaki Kıbrıs Türk mezarlıklarının büyük çoğunluğunun tarihî mezarlıklar olmadığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Şehirlerdeki Kıbrıs Türk mezarlıklarının birçoğu, kentsel gelişmeye yer açmak uğruna ya tamamen ortadan kaldırılmışlar ya da yerleri değiştirilmek suretiyle tarihî kimliklerini kaybetmişlerdir. Diğer taraftan adanın İngilizlere devredilmesinden sonra, Osmanlı topraklarına göçün neticesinde, kırsal bölgelerde birçok Türk yerleşim yeri terk edilmiştir. Terk edilmiş Türk yerleşim yerleri ya harabeye dönmüş ya da buralara Rumlar yerleşmiştir. Her iki durumda da Türk mezarlıkları atıl kalmış ve zamanla ortadan kalkmıştır. Ancak tarihî Kıbrıs Türk mezarlıklarının ortadan kalkmasında en etkili amil 1950'li yıllardan Mutlu Barış Harekâtı sonrasına kadar ada Türkleri ile Rumlarının karşılıklı tedrici yer değişimi olmuştur. İlâveten Balalan mezarlığında olduğu gibi tarihî Kıbrıs Türk mezarlıklarında bile mezar taşları tabiatın insafına terk edilmiştir, yani yok olmaya mahkûm olmuşlardır. Yine de tarihî Kıbrıs Türk mezarlıklarının olduğu yerlerde yapılacak kazılar neticesinde bu tür mezar taşlarının örneklerinin artması mümkündür.

Türkiye'de bulunan mezarlıkların incelenmesi, Yeşilköy'deki büst benzeri mezar taşlarının kökeni sorununa ışık tutabilir. Türkiye'deki mezarlıkları konu alan literatür hızlıca tarandığı takdirde dahi, doğudan batıya Türkiye'nin her tarafında büst benzeri mezar taşlarının mevcut olduğu görülmektedir. Çanakkale (Resim 21), Denizli (Resim 20), Tunceli (Resim 22) ve Kars (Resim 23) Türkiye'de benzer mezar taşlarının bulunduğu

-
- 11 Konur, İsmet, Kıbrıs Türkleri, Bürhaneddin Matbaası, Lefkoşa 1938, s. 33; Papadopoulos, *a.g.e.*, s. 81. Türkçe konuşan Hristiyanların sayısı 1881 yılındaki sayımda 95, 1911'de 139, 1921'de 68 ve 1931'de 146 olarak kaydedilmiştir. Konur, bu topluluğu asimilasyon süreci ilerlemiş Türkler olarak değerlendirmektedir. Ancak, Şükri Efendi ve Hacı Hafız Ziyai Efendi tarafından yazılan mektuplar dikkate alındığında, umumiyetle dil kaybının tanassurdan önce meydana geldiği görülmektedir (Dipnot 12'ye bakınız).
- 12 Aslında Mustafa Şükri Efendi tarafından 1905 yılında ve Hacı Hafız Ziyai Efendi (1880-1896 arasında Lefkoşa Rüştüyesi Müdürü ve 1912'den sonra Kıbrıs Müftüsü) tarafından 1910 yılında yazılan mektuplardan Kıbrıslı Türkler arasında tanassur olaylarının daha Osmanlı devrinde başladığı anlaşılmaktadır. Bu mektuplar Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Arşivi Meşihat Dosyaları Bölümünde muhafaza edilmekte olup "Bab-ı Fetava; Daire-i Meşihat-ı İslamiye Mektubi Kalemi" ve "Bab-ı Fetava; Daire-i Meşihat-ı İslamiye Mektubi Kalemi Aded 84 eki" adları altında kayıtlıdır.

illerin bazılarıdır. Ayrıca bu kaynakların tamamında bu tür mezar taşları için "balbal" andandırmasının tercih edildiğini belirtmekte fayda var.

Yeşilköy mezarlığını Anadolu'daki bazı gelenek veya uygulamalara bağlayan tek şey büst benzeri mezar taşları da değil. Köy mezarlığında bulunan uç başlı mezar taşlarının (Resim 24-25) benzerleri Türkiye'de Adana ilinde de bulunmaktadır (Resim 27). Yeşilköy mezarlığında bulunan bir diğer ilgi çekici numune ise üzerinde güneş veya çiçek figürü bulunan mezar taşıdır (Resim 26). Benzer mezar taşlarının Kars'ta (Resim 28-29) da bulunduğu görülmektedir.

Son olarak köylülerin büst benzeri mezar taşları dikmenin sebebi hakkındaki görüşlerinin ne olduğuna değinmekte de fayda var. Mevzubahis mezarlarda yatanların soyundan gelen birilerini bulmak büyük bir sorun olmuştur. Köy muhtarı, bu mezarlarda yatanların akrabalarının Gazimağusa'ya veya İngiltere'ye göç ettiklerini ifade etmiştir. Ancak yine de Resim 7'de gösterilen mezar taşı ile işaretlenmiş mezarda yatan müteveffa Hurşit Hacıhüseyn'in oğlu olan Ahmet Mavili ile mülakat yapmak mümkün olmuştur. "Büst benzeri mezar taşları dikmenin sebebi neydi?" sorusuna Ahmet Mavili'nin verdiği cevap oldukça ilginçtir. Mavili, bu mezar taşlarını Türk olduklarını göstermek için diktiklerini söylemiştir.

SONUÇ

Sayın Mavili'nin büst benzeri mezar taşları hakkında söylediklerinin Kıbrıs Türk resmî makamlarının ideolojik telkinlerinin bir sonucunun olması ihtimaline rağmen, Yeşilköy mezarlığında mevcut olan etnografik numuneler onu doğrularken köydeki Müslümanların adaya Osmanlı devleti tarafından yerleştirilen Türkler değil de ihtida eden Kıbrıslıların ahfadı olduklarını ileri süren C. F. Beckingham'ı yalanlamaktadır. Köy mezarlığında bulunan mezar taşlarının günümüzde Türkiye'nin farklı köşelerinde bulunan mezar taşlarına çok benzediği ve bu mezar taşlarının bilhassa Avrasya'ya ve Türklere has hususiyetler taşıdıkları görülmektedir. Yani diğer bir ifadeyle, büst benzeri mezar taşları dikmenin Kıbrıs'a Anadolu'dan gelen yerleşimciler tarafından getirilen bir gelenek olduğu gayet açıktır. Binaenaleyh Prof. Beckingham'ı köydeki Rumca konuşan Müslümanların ihtida eden Kıbrıslıların ahfadı oldukları sonucuna götüren köyün tarihî dillik durumu, aslında 19. ve 20. yüzyıllar boyunca adanın geriye kalanında geçerli olan toplum-dilbilimlik gidişatın bir sonucu gibi görünmektedir. Yani 1950'lere kadar köyde var olan durum, din değil dil kaybı sonucunda ortaya çıkmıştır. Poli kasabasının Rum mezarlığında bulunan benzer mezar taşları, bu uygulamanın bir Kıbrıs geleneği olduğunu ispat etmemekte, bilakis muhtemelen İngiliz nüfus sayımlarında sürekli görünen Türkçe konuşan Hristiyanlara aittirler, yani Yeşilköy Türklerinden daha ileri aşamada bir asimilasyon örneğini göstermektedir.

Öyle görünüyor ki Yeşilköy'ün Müslüman nüfusunu mühtedilerin ahfadı olarak tanımlamanın hiçbir etnografik temeli yoktur. Köydeki tarihî dil kullanımı durumuna rağmen, bu mezar taşları, köyün Müslüman Türk nüfusunun Kıbrıs Türk toplumunun geriye kalan kısmı gibi Anadolu ile güçlü kültürel bağlara sahip olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abdurrazak Peler, Gökçe Yükselen, *The Tense – Aspect – Mood / Modality System of the Turkish Spoken in Cyprus: Sociolinguistic Factors in the Formation of the Finite Verbal System of Turkish Dialects of Cyprus*, Scholar's Press, Saarbrücken 2013.
- Aksoy, Mustafa, "Tunceli'de Koç – Koyun Heykelleri ve Balballar", *2023 Dergisi*, C. 11, Sayı 129, 2012, s. 16–20.
- Altinkaynak, Erdoğan, "Ukrayna'daki Kıpçak Balballarında Eşya ve Motifler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 1, Sayı 3, 2008, s. 72–82.
- Bağışkan, Tuncer, *Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm*, Ankara, K.K.T.C. Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.
- Beckingham, Charles F., "The Turks of Cyprus" *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, C. 87, Sayı 2, 1957, s. 165–174.
- Belli, O., "Türklerde Taş Heykel ve Balballar", *Türkler*, C. 3 (Haz. H. C. Güzel vd.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 910–914.
- Belli, O., *Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003.
- Güzel, Hasan Celal – Kemal Çiçek – Salim Koca, *Türkler*, C. 3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2003.
- KKTC Nüfus Sayımı, 2011, KKTC Devlet Planlama Örgütü. Lefkoşa 2011.
- Konur, İsmet, *Kıbrıs Türkleri*, Bürhaneddin Matbaası, Lefkoşa 1938.
- Kyrris, Costas. P., *Peaceful Co-existence in Cyprus under British Rule (1978-1959) and after Independence: An Outline*, Public Information Office, Lefkoşa 1977.
- Kyrris, Costas P., *History of Cyprus*, Lampousa Publications, Lefkoşa 1996.
- Papadopoulos, Theodore, *Social and Historical Data on Population. (Texts and Studies of the History of Cyprus I)*, Cyprus Research Centre, Lefkoşa 1965.
- Yorgancıoğlu, Oğuz, "Kıbrıs'ta Türkçe Yer Adları ve Veriliş Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma", *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, C. 2, Sayı 3, 1996, s. 267–274.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Agios Andronikos, Internal Displacement in Cyprus, Mapping the Consequences of Civil and Military Strife. <http://www.prio-cyprus-displacement.net/default.asp?id=542> (11.07 2017).
- Baytok, K. (08. 06. 2015): Adana'da Uç Başlı Kurgan Taşı Geleneği. <http://onturk.org/2015/08/06/adanada-uc-basli-kurgan-tasi-geleneği/> (11.07.2017).
- Koçköyünde Konuşan Mezarlar (21. 06. 2012): Kars Önder, Günlük Müstakil Siyasi Gazete. <http://www.karshaberler.com/haber/289737/kockoyunde-konusan-mezarlar.html> (01.07. 2017)
- Wikimedia Commons. Kipchak stone baba in Luhansk https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Baba_010.jpg (11.07 2017).
- Tarih ve arkeoloji, Türklerde Taş Heykel ve Balballar. <http://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr/search?q=Balbal> (11.07. 2017).
- Somuncuğlu, Servet, Kazdağı Tahtacı Türkmenleri Zamana Karşı Tanıtım Dergisi. <https://uqusturk.files.wordpress.com/2011/05/zamana-karc59fc4b1-tanc4b1tc4b1m-dergisi.pdf> (11.07.2017).
- Şıracı, Ü. (14. 11. 2012): Orta Asya'da Değil, Denizli'deki Balballar: Özdemirci Mezarlığı. <http://turkbilimi.com/orta-asyada-değil-denizlideki-balballar-ozdemirci-mezarligi.html> (11.07.2017).

HARİTA VE RESİMLER

Harita 1

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11, Tuva'dan bir taş heykel¹³

Resim 12, Taldisu, Kırgızistan¹⁴

Resim 13, Tokmok, Kırgızistan¹⁵

Resim 14, Taraz Tarih Müzesi, Kazakistan¹⁶

13 Resim S. Anadol.

14 O. Belli, *Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003.

15 O. Belli, *Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003.

16 O. Belli, *Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003.

Resim 15, Altay Bölgesi¹⁷

Resim 16, Milat'tan önceki yıllara ait bir Balbal, Kişinev¹⁸

17 Tarih ve arkeoloji, Türklerde Taş Heykel ve Balballar. <http://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr/search?q=Balbal>.

18 Mustafa Aksoy, "Tunceli'de Koç – Koyun Heykelleri ve Balballar", 2023 Dergisi, C. 11, Sayı 129, 2012, s. 16–20.

Resim 17, XII. yüzyıl Kıpçak balbalı, Lugansk, Ukrayna¹⁹

Resim 18, Taş heykel,
Tokmok, Kırgızistan²⁰

Resim 19, M.Ö. VIII-V. yüzyıllara ait İskit taş heykelleri²¹

19 Wikimedia Commons. Kipchak stone baba in Luhansk https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Baba_010.jpg.

20 O. Belli, *Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003.

21 Belli, O., *Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003.

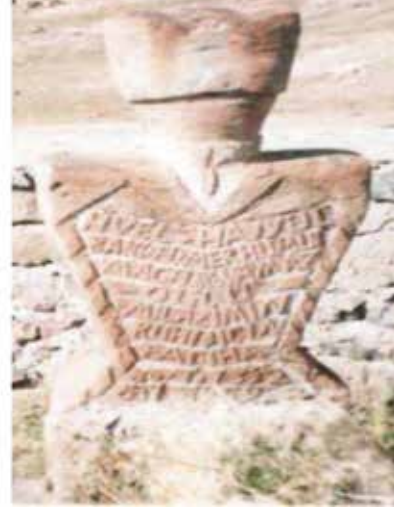
Resim 20, mezar taşı, Denizli, Türkiye²².

Resim 21, mezar taşı, Çanakkale, Türkiye²³.

Resim 22, mezar taşı, Tunceli, Türkiye²⁴

Resim 23, mezar taşı, Arpaçay/Kars, Türkiye²⁵

22 Ü. Şıracı, Orta Asya'da Değil, Denizli'deki Balballar: Özdemirci Mezarlığı, 14.11.2012. <http://turkbilimi.com/orta-asyada-degil-denizlideki-balballar-ozdemirci-mezarligi.html>

23 Servet Somuncuğlu, Kazdağı Tahtacı Türkmenleri Zamana Karşı Tanıtım Dergisi. <https://uqsturk.files.wordpress.com/2011/05/zamana-karc59fc4b1-tanc4b1tc4b1m-dergisi.pdf>.

24 Mustafa Aksoy, "Tunceli'de Koç – Koyun Heykelleri ve Balballar", 2023 Dergisi, C. 11, Sayı 129, 2012, s. 16–20.

25 Erdoğan Altınkaynak, "Ukrayna'daki Kıpçak Balballarında Eşya ve Motifler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar*

Resim 24

Resim 25

Resim 26

Resim 27, uç başlı mezar taşı, Adana, Türkiye²⁶.

Resim 28, mezar taşı, Arpaçay/Kars, Türkiye²⁷

26 Baytok, K. (08. 06. 2015): Adana'da UÇ Başlı Kurgan Taşı Geleneği. <http://onturk.org/2015/08/06/adanada-uc-basli-kurgan-tasi-gelenegi/>.

27 Erdoğan Altınkaynak, "Ukrayna'daki Kıpçak Balballarında Eşya ve Motifler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 1, Sayı 3, 2008, s. 72–82.